

(ע"ב) 'ואמרי קרי ליה תירוש יין – שמביא יללה לעולם' –
'היין' בגימטריא 'יללה' (בעל הטורים בראשית ט,כא).

דף עז

'דיו לטובים שבהם' – יש די בזכותם לעמוד להם. 'אמר לו: אני שורף אותם ולטובים שבהם' – מפני שלא מיחו (עפ"י ר"ח ותו"י).

'אייתהו לדוביאל שרא דפרסאי ואוקמיה בחריקיה ושמש עשרים ואחד יום... יהבו ליה – לדוביאל, כנגד עשרים ואחד יום ששימש (תו"י). והם כנגד ימי פורעניות מי"ז בתמוז עד ט' באב. מהרש"א) עשרין וחד מלכי מלכים שימלכו ופרוותא דמשהיג – נמלי משהיג. אמר (שר של פרס): כתיבו לי לישראל באכרגא – להעלות מסים למלכות פרס...

'דוביאל שרא דפרסאי'. שמו של השר מורה על מהות האומה ותכונתה, וכמו שאמרו (בקדושין עב ועוד) 'אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין כדוב' (עמהרש"א. וע"ע ביוסף דעת ע"ז ב על תכונת אומה זו).

'עמד גבריאל מאחורי הפרגוד ואמר שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא אמר רבי יצחק: אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה בעולם הזה וזוכות לעולם הבא'. הריטב"א מפרש [דלא כרש"י], כך אמר גבריאל לאומות העולם: שוא לכם שאתם רוצים לשעבד בישראל שהם משכימים ומעריבים לעסוק בתורה ומנדדים שינה מעיניהם. עוד פירש לפי הענין: שוא לכם השרים המשכימים ומעריבים לקטרג על ישראל ולהיות לו קטיגורים, ואתם חושבים שיקיים הב"ה ויעשה כן למנדדים שינה מעיניהם לעסוק בתורה.

(ע"ב) 'אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת...'. יש שהראו עפ"י כמה כתבי יד של מסכת סופרים (יח,ז), שהיו מנהגים מסוימים לחנך בניהם הקטנים ביותר, בטרם הגיעו לגיל חינוך, לצום ביום הכיפורים. ואלם החכמים התנגדו לכך. וכן משמע מהתוספתא ביומא (ד,ב) ששמאי הזקן לא רצה להאכיל את בנו הקטן כלל, וגזרו עליו להאכילו. (ע"ע במובא בספר מנהגי ישראל ח"ב עמ' קלא. וע' גם בהדושי הנצי"ב לפסחים קט. ויש להעיר מסוכה כח ששמאי הזקן החמיר לסכך על תינוק סמוך להיוולדו).

בספר שפת אמת פרש ששמאי החמיר אף כשידיו רחוצות שלא ליתן לתינוק בידו [כמו שיש שרצו להחמיר שלא ליתן לקטן בידיים, שמא ישכח ויאכל], וחכמים סברו שאין לחוש לכך וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו.

וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו. ע' במובא לעיל עד. בנידון איסור רחיצה אם הוא מהתורה או מדרבנן.

– משמע שמותר להאכיל לקטן בידיים הגם שיכול הקטן ליטול בעצמו [ואף בילד גדול קצת שאין בדבר סכנה, ואעפ"י שיכול להאכילו פחות מכשיעור] – ויש לעיין מדוע אין בזה איסור 'לא תאכילום' שהוזהרנו מלהאכיל לקטנים דבר איסור?

ויש לומר שאין נאסר משום 'לא תאכילום' אלא דברים השויים בקטן כבגדול, אבל עינוי בדברים שהם צרכי הקטן (כדלהלן עה): שהם מזיקים לקטן יותר מלגדול, לא נתרבה לאיסור זה, וכיון שהקטן אינו מצווה בדבר מותר להאכילו (עפ"י חדושים ובאורים).

בתרומת הדין (קמז). והובא בפוסקים) כתב שמכאן אין ראייה להתיר להאכיל לקטנים בידיים, כי יש לומר דוקא בתינוק קטן שאי אפשר לו ליקח הפת בעצמו התיירו [משמע שלא סבר להוכיח ממעשה דשמאי שמדובר בילדים גדולים, כי אפשר שאף בתינוק קטן נמנע מלהאכילו וכנ"ל. וצ"ב]. ואולם לעצם הדין הסכים שמוטר ואין לחוש שמא יאכלנו בעצמו. והב"ח החמיר לדינא, ופירש שמדובר כאן בקטן שאינו יודע ליטול בעצמו. והמג"א (סו"א תריב) כתב שזהו דוחק.

יש להעיר שהראשונים כשדנו על האכילה לקטן בידיים ביהכ"פ, לא דנו כלל משום 'לא תאכילום' (רשב"א יבמות קיד. ובשו"ת ח"א צב; תרומת הדין ועוד). ואפילו הר"ן ריש פרקין לא הקשה אלא על רחיצה וסיכה, ולא על אכילה ושתייה). ויש לפרש שפשוט להם מסברא שאין שייך לאו זה (למסקנת הגמרא עה): שהרי אכילת הקטנים מחויבת והתר גמור הוא, וכשאמרה תורה 'פשוט אשר לא תעונה' אין הקטנים בכלל, וכשהגדול נותן לקטן מצוה קעביד ולא איסור. וא"כ י"ל אף בשהגיע לחינוך לאו דאורייתא אין בזה. [וזה שלא כדברי המנחת-חינוך (שיג"י יח) שנקט מסברא שהמאכיל קטן שיכול להתענות או שמאכילו יותר מכדי צרכו – עובר ב'לא תאכילום', ומשמע שם שהוא הדין בקטן שמתענה לשעות בלבד. וכבר דנו בדבריו אחרונים ז"ל. ומפשט לשון המג"א (תרסז סק"ב) גם כן נראה לכאורה שנקט בזה איסור 'לא תאכילום'. ובשער הציון (סק"ט) פקפק בזה במתענה לשעות].

ואף בשאר עיניניים, ממה שאמרו (להלן עה): 'הנך דלאו רביתיהו גזרו בהו רבנן...', משמע שאין כלל צד לאסור משום 'לא תאכילום' דאורייתא ואף בדברים שאינם צורך גידולו של הקטן, אלא מגזרה דרבנן. וכבר הקשה הר"ן על השיטות האוסרות שאר עיניניים מדאורייתא, מדוע אין לאסור משום 'לא תאכילום'. ופירש הכסף-המשנה כיון שמסורן הכתוב לחכמים, לא החמירו בהם יותר מאכילה ושתייה.

ובאבי עזרי (מאכ"א יז, כז) פרש לפי שאר עיניניים אינם אסורים אלא משום עשה ד'שבתון' ולא באזהרה, לכן לא שייך 'לא תאכילום' שאמור רק בלאוין ולא בעשין. ואולם ברש"י (עה) ובר"ן מבואר ששייך 'לא תאכילום' אף בעשה דשבתון. ונראה הטעם משום ש'שבתון' הוא בגדר איסור ולא מצוה.

'עובר עד צוארו במים ואינו חושש'. ואין לאסור מחשש סחיטה, שכיון שלא התיירו לו לעבור אלא כדרך שהוא לבוש, ניכר הדבר ולא יבוא לסחוט.

לפי טעם זה נראה שגם במקום שמוטר לטלטל שם, לא יגביה חלוקו כדרך העוברים במים – כדי לעשות הכר. ומצד שריית הבגדים במים אין לאסור משום כיבוס, כי אין אומרים 'שרייתו זהו כיבוסו' (שבת דד:). אלא כשיש על הבגד דבר טינוף ולא בסתם בגדים שהושחרו מלבישה וכל שכן בנקיים. ורבנו תם אמר, כיון שכשעובר בנהר אין זה דרך נקיון, אדרבה ברוב הפעמים הבגדים מתלכלכים בכך הלכך אין לאסור משום 'מלבן' (מובא בתוס' ישנים וברא"ש ועוד).

ודעת ר"א ממיץ בספר יראים שאין התר לעבור במים אלא בבגדי עור אבל בשאר בגדים אסור משום שרייתו זהו כיבוסו. ויש סוברים שאין אומרים 'שרייתו זהו כיבוסו' אלא כשמתכוין לצחצחו אבל לא בכגון שטובל לטהרה וכד'. ויש אומרים בדעת הרמב"ם שלא לכה לא נקט 'שרייתו זהו כיבוסו', רק אם יש על הבגד לשלשת אז אסור מדרבנן ליתן עליו מים (ע' שער המלך שבת כב, יח; חיי אדם).

'רמא להו קלא, מהו למיעבר למיתי לגבייכו למשאל שמעתא'. אפשר שהשמיענו בזה שאף על פי שאפשר להרים הקול ולשאול, אך כיון שעדיף יותר לשאול מקרוב, די בזה להתיר לעבור (עפ"י חדושים ובאורים).

*

נראה פרוותא דמשהיג הוא המקום שקורין אותו עתה בשם 'בחרין' שמשם מוצאין מן הים המרגליות שקורין לול"ו. ועתה מלכות פרס טוענת שזה המקום שלה ומלכות תוגרמה טוענת המקום שלה ולא נשתו ביניהם ונשאר המקום ביד בעלים שיושבין בו, ואין זכות בו ובפירותיו לא לזה ולא לזה' (מתוך בן יהודע רבני יוסף חיים מבגדאד).

דף עח

'אמר רב יוסף: מכאן רמז לנדה שצריכה לישב עד צוארה במים'. יש מי שפירש 'לישב' כפשוטו, ונרמז זאת בכתוב מכך שהטמאים טובלים באותו נחל, ובעומק כזה שהמים מגיעים עד צואר בעמידה, אסור להכנס בו כמו שאמרו לעיל – אלא משמע שמגיעים עד צואר בישיבה ולא בעמידה (עפ"י רא"מ הורבין).

ואולם מדברי כמה מהמפרשים נראה שלרב יוסף צריך שיהא עומק המים שלש אמות, והיינו שיעור המים עד צואר בעמידה (ראה בסמוך. וע' ספר הישר לר"ת ס' מה ש'לישב' היינו לעמוד. וע' במש"כ לעיל לא סע"א שלפ"ז מתבארים דברי אב"י שם, שנקט כהנחה פשוטה שהמקוה שבמקדש היה ברום ג').

טעמו של דין זה, פירש בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קו); על ידי שנכנסת עד צוארה במים קודם הטבילה, המים מקדמים ובאים לכל מקום ואז אפילו אם אחר כך בשעת הטבילה תשוו מדי ויווצרו בגופה קמטים שאין המים נכנסים לשם, כיון שהמים קדמו ובאו לכל מקום בגוף – טבילתה כשרה. [ומכאן ראייה לדעת הט"ז שמועיל הכשר 'מים מקדמים' לקטמים, ואם נכנסה תחילה עד צואר, גם אם אחר כך שחה מדי – עלתה לה טבילה. ואולם הש"ך חולק על כך וקשה לעשות מעשה כנגד דעתו].

ומה שאמרו 'לית הילכתא כוותיה' – מפני שרשאית אף לכתחילה לסמוך על כך שתיוהר מלשוו יותר מדי בשעת הטבילה, ואין צריכה משום כך להיכנס עד צואר במים.

בחזון איש (יו"ד קלו, א) באר שרב יוסף סובר שזה שאמרו (בפסחים קט.) 'כל בשרו במים – מים שכל גופו עולה בהם ושיערו חכמים אמה על אמה ברום ג' אמות' – כן צריך להיות עומק המים. ובוזה הסביר את הוכחת רבנו תם מכאן שגם מעיין צריך שיעור זה לטבילת אדם, ולא אמרו מעיין מטהר בכלשהו אלא בטבילת כלים – כי אם גם לטבילת אדם אין שיעור, לא היה שייך כאן הדין הוה שיגיעו מים עד צואר שהרי מדובר כאן במעין.

ומדבריו אלו מבואר שאין טעמו של רב יוסף כדי שיהיו המים מקדמים ובאים, שאם כן אין מקום כלל לחלק בין מעין למקוה [ואפשר שכן היא דעת הגר"א (רא,א) שחולק על דין זה], אלא הלכה היא בשיעור מקוה.

וע"ע בהעמק שאלה (אחרי צו, יג) שבאר מחלוקת הרמב"ם ורבנו תם האם 'לישב' ממש אם לאו.

'אמר ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב אשי: סנדל לכתחלה לא?'. הגם שמסרו בשם רבינא עצמו עבר בסנדל – יש לומר שמכאן סייעתא לאומרים שני רבינא היו. ועוד אפשר שאינו אלא דיחוי שדחאו אבל לפי האמת הוא מתיר לעבור בסנדל (תוס' ישנים).

'רבה מצטנן בינוקא' – בתינוק שבשרו קריר או לח (עפ"י רב האי גאון; הר' אליקים. וכן משמע בטשו"ע). ויש